

Andrzej Michalczyk, *Heimat, Kirche und Nation. Deutsche und polnische Nationalisierungsprozesse im geteilten Oberschlesien (1922–1939)*

Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien 2010, ss. 306.

W serii „Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte“ ukazała się praca pochodzącego z Polski, ale od czasu zakończenia studiów na Wolnym Uniwersytecie w Berlinie kontynuującego karierę naukową w Niemczech i wykładającego obecnie w Ruhr Universität w Bochum, Andrzeja Michalczyka. Jest to ciekawa książka, w której autor poddaje analizie proces obejmowania przez polską i niemiecką ideologię narodową ludności śląskiej (*Nationalisierungsprozesse*). Co ważne dla jego wywodów, przejmuje i potwierdza w swoich badaniach tezę (wysuniętą niegdyś przez Stanisława Ossowskiego), że Ślązacy są społecznością mieszaną pod względem narodowościowym, w której narodowość ma charakter przymiotnikowy i daje się stopniować.

Michalczyk dokonuje analizy na poziomie mikro, życia codziennego, a konkretnie na przykładzie obchodów rocznic plebiscytu w polskiej i niemieckiej części Górnego Śląska, obchodów świąt kościelnych oraz konfliktów na tle narodowościowym w wybranych parafiach (czyli jednostkach spornych narodowościowo, ale jednolitych wyznaniowo). Oznacza to szersze niż w innych badaniach wykorzystanie przez autora dokumentacji kościelnej. Interesuje go styk między prowadzoną przez obydwa państwa narodowe polityką mobilizowania społeczeństw wokół ideologii narodowej a życiem codziennym na płaszczyźnie regionalnej i lokalnej. Próbuje wyważyć, co dominowało w górnośląskiej

społeczności: przynależność narodowa czy też regionalna, lokalna lub religijna. Michalczyk uważa, że w niektórych aspektach analizowanej problematyki widać ogromne podobieństwo między polską a niemiecką częścią Górnego Śląska (s. 268). Dostrzega, że Kurie po obydwu stronach górnośląskiej granicy dążyły do dobrowolnego, bez użycia przemocy, drogą budowania lojalności wobec państwa, objęcia odmiennych językowo mniejszości ideologią narodową. Władze chciały natomiast, aby zmiany te dokonały się jak najszybciej (s. 145–146). Autor podkreśla jednak różnicę – narodowy socjalizm dążył do usunięcia katolicyzmu z życia publicznego, zaś sanacja nigdy nie stawiała sobie takiego celu, dążyła natomiast do podporządkowania potężnego i wielojęzycznego Kościoła polskiej polityce (s. 204).

Zauważalne jest, że autorowi brakuje materiału porównawczego, aby odpowiedzieć na pytanie, na ile Ślązacy byli pasywnymi podmiotami polskiej i niemieckiej polityki, a na ile występowali aktywnie (por. s. 90). Co ciekawe, konstatuje, że nie napotkał w swych badaniach zbyt licznych śladów ponadlokalnego, regionalnego, przekraczającego polsko-niemiecką granicę poczucia wspólnoty wszystkich mieszkańców Górnego Śląska.

Michalczyk zakłada, że więzi religijne miały trwalszy charakter niż opcje narodowościowe. Stawia tezę, sądząc, iż zbyt daleko idącą, że „[...] nie tyle konflikt narodowo-polityczny między Polską a Niemcami kształtował świadomość Górnoślązaków w okresie międzywojennym, lecz głęboki spór o klerykalny albo antyklerykalny charakter ich świata przeżywanego” (s. 280). Dostrzega przy tym, jak zasada narodowości wkraczała w życie codzienne Górnoślązaków i jak Kościół katolicki musiał, mimo oporów, godzić się z tym faktem (s. 238). Ciekawe jest dostrzeżenie różnicy generacyjnej wśród duchowieństwa, czyli tego, że starsi, ukształtowani w końcu XIX wieku księża zachowywali się bardziej apolitycznie niż młodsi – wchodzący w życie w okresie nabierających na sile konfliktów narodowościowych (s. 210–211, 229).

Porównując cele stawiane sobie przez autora z ich realizacją widać, że udało mu się interesująco i krytycznie zapytać, na ile można w analizowanym przypadku mówić o historii sukcesu idei narodowej (*des Nationalen*). Równie ciekawie pokazał wzajemne przenikanie się Kościoła

i narodu. Najmniej przekonująco zrealizowany został postulat ukazania niezgodności, niedopasowania modernizacji i obejmowania śląskiej społeczności przez ideologie narodowe (*Modernisierung und Nationalisierung*) (por. s. 26–27).

Piotr Madajczyk